

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ЕФЕКТИВНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**NORMATIVE PROVISION OF STANDARDS OF EFFECTIVE PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW**

Лоскутов Т.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячується дослідженню нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану. Під час постановки проблеми зазначається, що право на ефективне розслідування обставин кримінального правопорушення має забезпечуватися під час правового режиму воєнного стану для гарантування справедливого судового розгляду. Відмічається, що положення чинного кримінального процесуального закону є недосконалими у частині правової регламентації стандартів ефективного досудового розслідування, що негативно впливає на дієвість кримінального провадження в обстановці воєнного стану. У ході висвітлення стану опрацювання проблематики вказується, що науковці у своїх працях розглядали переважно загальні питання стандартів ефективного досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану. Під час викладу основного матеріалу наголошується, що вимога проведення ефективного розслідування має дотримуватися в обстановці воєнного стану, що означає виконання відповідних стандартів здійснення ефективного розслідування у кримінальному провадженні. Підкреслюється, що приписи кримінального процесуального закону не завжди сприяють реалізації стандартів ефективного розслідування. Стверджується, що норми кримінального процесуального закону в частині правового регулювання початку досудового розслідування під час воєнного стану не узгоджуються із стандартом «оперативність». Визначається, що процесуальні норми щодо правової регламентації строків досудового розслідування до повідомлення про підозру в період воєнного стану не сприяють реалізації стандарту ефективного розслідування «зразкова сумлінність». Акцентується увага на тому, що законодавчі приписи в частині унормування визначення та заміни дізнавача, слідчого під час досудового розслідування у період воєнного стану не сприяють дотриманню стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність». Робиться висновок про те, що для вирішення проблем нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану необхідно внести зміни та доповнення до положень кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: стандарти ефективного розслідування, воєнний стан, початок досудового розслідування, строки досудового розслідування, оперативність, незалежність, безсторонність, зразкова сумлінність.

The article is devoted to the research of regulatory support for the standards of effective pre-trial investigation under martial law. During the presentation of the problem, it is noted that the right to an effective investigation into the circumstances of a criminal offense must be ensured during the legal regime of martial law to guarantee a fair trial. It is noted that the provisions of the current criminal procedural law are imperfect in terms of legal regulation of the standards of effective pre-trial investigation, which negatively affects the effectiveness of criminal proceedings in the context of martial law. In the course of highlighting the state of development of the problem, it is indicated that scientists in their writings mainly considered general issues of standards of effective pre-trial investigation, procedural scientists did not focus on researching the regulatory support of standards of effective pre-trial investigation during the legal regime of martial law. During the presentation of the main material, it is emphasized that the requirement of conducting an effective investigation must be observed in a situation of martial law, which means meeting the relevant standards of conducting an effective investigation in criminal proceedings. It is emphasized that the prescriptions of the criminal procedural law do not always contribute to the implementation of effective investigation standards. It is claimed that the norms of the criminal procedural law regarding the legal regulation of the initiation of a pre-trial investigation during martial law are not consistent with the "operational" standard. It is determined that the procedural norms regarding the legal regulation of the pre-trial investigation period before the notification of suspicion during the martial law period do not contribute to the implementation of the standard of effective investigation "exemplary conscientiousness". Attention is focused on the fact that the legislative prescriptions in terms of normalization of the definition and replacement of the inquirer, the investigator during the pre-trial investigation in the period of martial law do not contribute to compliance with the standard of effective investigation "independence and impartiality". It is concluded that in order to solve the problems of normative support of the standards of effective pre-trial investigation in the conditions of martial law, it is necessary to make changes and additions to the provisions of the criminal procedural legislation.

Key words: standards of effective investigation, martial law, initiation of pre-trial investigation, terms of pre-trial investigation, efficiency, independence, impartiality, exemplary honesty.

Постановка проблеми. Положення міжнародних стандартів забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні передбачають дотримання стандартів ефективного досудового розслідування. Причому виконання таких стандартів розслідування не може зменшуватися або припинятися у період воєнного стану. Право на ефективне розслідування обставин кримінального правопорушення має забезпечуватися під час правового режиму воєнного стану для гарантування справедливого судового розгляду.

Водночас, положення чинного кримінального процесуального закону є недосконалими у частині правової регламентації стандартів ефективного досудового розслідування, що негативно впливає на дієвість кримінального провадження в обстановці воєнного стану. Для виявлення дефектів кримінального процесуального законодавства щодо нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування під час воєнного

стану та визначення способів їх усунення необхідно провести наукове опрацювання теми, що поставлена у заголовок даної публікації. Саме цим обумовлена актуальність наукового дослідження нормативного регулювання стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Окремі питання стандартів ефективного досудового розслідування були предметом наукового дослідження таких вчених як І.В. Глобок, О.В. Капліна, В.В. Касько О.П. Кучинська, О.В. Лазукова, Л.М. Лобойко, Т.І. Фулей та інші. Проте, науковці у своїх працях розглядали переважно загальні питання стандартів ефективного досудового розслідування, вчені-процесуалісти не акцентували увагу на дослідженні нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану (за винятком декількох наукових праць О.М. Федорів).

Метою статті є дослідження нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану. Досягнення вказаної мети обумовлює постановку та виконання наступних завдань: аналіз кримінальних процесуальних норм та теоретичних уявлень щодо нормативного регулювання стандартів ефективного досудового розслідування в період воєнного стану; визначення проблем нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування під час воєнного стану та запропонування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Режим воєнного стану, проведення бойових дій ускладнює здійснення кримінальної процесуальної діяльності та притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. Воєнні дії створюють небезпеку для життя і здоров'я учасників кримінального провадження, що унеможливує реалізацію процесуальних дій у «звичайному», ординарному порядку кримінального судочинства. У зв'язку з цим, законодавцем у розділі IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) унормовано екстраординарний, особливий порядок кримінального провадження, обумовлений правовим режимом воєнного стану.

Разом з тим, правова регламентація спеціального порядку кримінального провадження, що пов'язаний з правовим режимом воєнного стану не виключає виконання вимоги щодо проведення ефективного розслідування обставин скоєного кримінального правопорушення. Як вірно зазначає О.В. Лазукова, аналіз міжнародних документів універсального й регіонального характеру, а також правових позицій ЄСПЛ надав можливості констатувати, що вимога здійснити ефективне розслідування відноситься до норм *jus cogens* і є непорушною навіть в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації [1, с. 192]. Таким чином, вимога проведення ефективного розслідування має дотримуватися в обставині воєнного стану, що означає виконання відповідних стандартів здійснення ефективного розслідування у кримінальному провадженні.

Систему стандартів ефективного розслідування визначено у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У п. 55 рішення у справі «Алексахін проти України» (2012) ЄСПЛ зазначив, що мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають в себе вимоги того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі швидкою сумлінністю та оперативністю [2].

Цих стандартів ефективного розслідування мають дотримуватися суб'єкти кримінального процесу навіть під час правового режиму воєнного стану в Україні. Нормативні положення КПК мають забезпечувати реалізацію стандартів ефективного розслідування у перебігу кримінального провадження.

Разом з тим, приписи кримінального процесуального закону не завжди сприяють реалізації стандартів ефективного розслідування. Розглянемо окремі проблеми правового регулювання кримінального процесуального закону щодо забезпечення стандартів ефективного розслідування.

1. Норми КПК в частині правового регулювання початку досудового розслідування під час воєнного стану не узгоджуються із стандартом «оперативність». Цей стандарт ефективного розслідування передбачає, щоб початкова перевірка обставин вчиненого кримінального правопорушення була максимально швидкою, без вимушених затримок.

Чинні положення п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК не сприяють оперативності досудового розслідування на початковому етапі, оскільки в обставині воєнного стану зобов'язують дізнавача, слідчого, прокурора вносити відповідну паперову постанову у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Причому така постанова про початок досудового розслідування у будь-якому випадку якнайпізніше має бути невідкладно складена одразу після проведення огляду місця події [3].

Наведена регламентація початку досудового розслідування під час воєнного стану є кращою за нормативне регулювання початку розслідування у мирний час, тому що у виняткових випадках, при відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань дозволяють пізніше приймати постанову про початок досудового розслідування. Водночас, категорична вказівка у КПК на те, що така постанова повинна вноситися негайно по завершенню огляду не сприяє швидкості досудового розслідування. Бо замість того, щоб здійснювати інші невідкладні процесуальні дії для оперативного встановлення події та складу кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, суб'єкти сторони обвинувачення вимушені витратити час для складання процесуального рішення – паперової постанови про початок досудового розслідування.

Тут відразу треба наголосити на складній структурі будь-якої постанови, яка відповідно до ч. 5 ст. 110 КПК має включати вступну частину (місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову), мотивувальну частину (зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК), резолютивну частину (зміст прийнятого процесуального рішення, місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови) [3].

Усі перераховані елементи має містити постанова про початок досудового розслідування. Разом з тим, без цього формального документа дізнавач, слідчий, прокурор не можуть ефективно у частині максимальної швидкості здійснювати первісні процесуальні дії.

Внаслідок неможливості проведення початкової процесуальної діяльності (окрім огляду місця події) без прийняття формальної паперової постанови про початок досудового розслідування може втрачатися важлива слідова інформація про обставини вчиненого кримінального правопорушення та особу, яка вчинила вказане правопорушення. Причому через деякий проміжок часу (іноді незначний) відомості про злочинну діяльність можуть бути спотворені або знищені, що у подальшому взагалі унеможливить отримання фактичних даних про кримінальне правопорушення. У такому випадку важко вести мову про ефективність досудового розслідування, оскільки втрата «оперативності» може ставити під сумнів одержання бажаного результату досудового кримінального провадження у період воєнного стану.

Слушно зазначає Л.М. Лобойко про те, що з метою вчасного початку з'ясування обставин правопорушення, про яке до компетентного органу надійшла первинна інформація, у процесуальному законі не має бути перешкод у вигляді заборони здійснення процесуальних дій до виконання якихось формальних процедур, зокрема: внесення до реєстрів, складання постанов тощо. Зазначені процедури створюють перешкоди, іноді нездоланні, на шляху швидкого, ефективного початку кримінальної процесуальної діяльності у разі надходження до компетентних суб'єктів відомостей про вчинення кримінального правопорушення. Реєстрацію відомостей не слід розглядати як «допуск» до досудового розслідування [4, с. 109].

Позиція Л.М. Лобойка є вкрай актуальною у період воєнного стану, тому що під час здійснення бойових дій необхідно за першої безпекової можливості оперативно та повно фіксувати обставини вчиненого кримінального правопорушення. У такій «воєнній» ситуації швидкому початку досудового розслідування та здійсненню невідкладних процесуальних дій не можуть перешкоджати

формальні процедури як у вигляді оформлення паперових, структурно складних постанов, так і внесення відомостей до інформаційних баз даних. Ці або інші формальні обов'язкові механізми фіксації початку розслідування в умовах воєнного стану негативно відображаються на ефективності початкової кримінальної процесуальної діяльності, а відтак – суттєво знижують результативність кримінального провадження в цілому.

З урахуванням викладеного, вважаємо доцільним формулювання п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК в частині винесення постанови про початок досудового розслідування через використання словосполучення «за першої можливості». Або взагалі виключити зі змісту КПК положення щодо будь якого формального допуску для початку досудового розслідування в обстановці воєнного стану.

Наведений варіант правової регламентації початку досудового розслідування в умовах воєнного стану сприятиме реалізації такого стандарту ефективного розслідування як «оперативність». Бо фіксування рішення про початок досудового розслідування «за першої можливості» (у тому числі винесення постанови про початок досудового розслідування за першої можливості), або взагалі відсутність необхідності виконання будь якої формальної процедури щодо початку розслідування уможливить максимально швидко здійснення невідкладних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. За таких умов суб'єкти кримінального провадження не будуть витрачати час на виконання формальних (структурно складних, паперових) процедур стосовно допуску до початку розслідування, а зможуть сфокусуватися на оперативному встановленні обставин кримінального правопорушення та викритті винної особи у вчиненні такого правопорушення.

2. Положення КПК щодо правової регламентації строків досудового розслідування до повідомлення про підозру в період воєнного стану не сприяють реалізації стандарту ефективного розслідування «зразкова сумлінність». Вказаний стандарт полягає у тому, щоб органи розслідування виявляли «ретельність» та «старанність» під час досудового кримінального провадження.

Нормативні приписи ч. 8 ст. 615 КПК не забезпечують виконання органами розслідування вимоги «зразкової сумлінності» під час досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану. Тому що зазначені законодавчі норми не спрямовані на забезпечення ефективності у частині «ретельності» та «старанності» органів розслідування щодо збирання та перевірки доказової інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Зміст ч. 8 ст. 615 КПК дозволяє суб'єктам розслідування у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, здійснювати процесуальну діяльність поки що безстроково, оскільки строк від дати введення воєнного стану до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених ст. 219 КПК [3].

Безумовна та безальтернативна процесуальна норма щодо не зарахування строків досудового розслідування до повідомлення про підозру під час воєнного стану у загальні строки розслідування може уповільнювати розслідування. При такій правовій регламентації суб'єкти кримінального процесу на досудовій стадії можуть не виявляти необхідної «ретельності» та «старанності» під час встановлення обставин скоєного кримінального правопорушення.

До моменту отримання достатніх доказових даних для підозри та офіційного повідомлення про підозру, досудове розслідування у межах дії правового режиму воєнного стану та після його завершення може здійснюватися досить тривалий час. У цей час що необмежений часовий період досудового розслідування в силу різних причин важко

розраховувати на те, що суб'єкти кримінального провадження будуть інтенсивно та ретельно здійснювати розслідування. Це не може негативним чином не позначатися на ефективності розслідування та справедливому притягненні винної особи до кримінальної відповідальності.

Для забезпечення «зразкової сумлінності» органів розслідування на етапі кримінального провадження до повідомлення про підозру у період воєнного стану пропонуємо виключити зі змісту КПК норму, що закріплена у ч. 8 ст. 615. Або зміст останньої треба змінити таким чином, щоб унормувати умову «відсутність об'єктивної можливості проведення розслідування», при якій відповідний строк (дата початку та дата завершення відсутності об'єктивної можливості проведення розслідування) не включається у загальний строк досудового розслідування, що врегульований змістом ст. 219 КПК.

Уявляється, що така правова регламентація строку розслідування до повідомлення про підозру в умовах воєнного стану є більш розумною, порівняно з чинним правовим регулюванням вказаного строку. Бо уможливує відокремлення часового проміжку, при якому була відсутня об'єктивна можливість здійснення розслідування, від процесуального строку, у межах якого відповідна можливість існувала для проведення розслідування. Саме у часовий період, коли наявна об'єктивна можливість здійснення розслідування під час воєнного стану, суб'єкти кримінального провадження повинні діяти ретельно та старанно, тобто із зразковою сумлінністю.

У випадку «повернення» правової регламентації строків розслідування до повідомлення про підозру у період воєнного стану необхідно враховувати, що така регламентація не може супроводжуватись додатковим правовим регулюванням можливості зупинення строку розслідування до повідомлення про підозру. Тому що сам по собі інститут зупинення строку досудового розслідування не сприяє ефективності розслідування обставин вчиненого кримінального правопорушення¹.

У зв'язку з цим, важко погодитись з позицією з позицією О.М. Федорів, який для вдосконалення кримінально-процесуальних засобів забезпечення стандарту ретельності (сумлінності) розслідування вважає за необхідне передбачити можливість зупинення провадження також до повідомлення про підозру з підстави невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [6, с. 121].

Наявність нормативних положень щодо зупинення строку досудового розслідування, їх необмежене (за кількістю разів) застосування дозволяє стороні обвинувачення збільшувати фактичний строк розслідування, уповільнює встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. Тобто, законодавчі приписи стосовно зупинення розслідування не сприяють нормативному забезпеченню стандарту «зразкова сумлінність», а відтак – ефективності досудового розслідування.

Таким чином, для удосконалення нормативного забезпечення стандарту ефективного розслідування «зразкова сумлінність» потрібно внести виважені законодавчі зміни та доповнення в правове регулювання строків досудового розслідування до повідомлення про підозру у період воєнного стану.

3. Приписи КПК в частині унормування визначення та заміни дізнавача, слідчого під час досудового розслідування у період воєнного стану (а також у мирний час) не сприяють дотриманню стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність». Зазначений стандарт вимагає, щоб розслідування було незалежним та безстороннім.

Законодавчі положення п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39 КПК та п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39-1 КПК можуть перешкоджати реалізації стан-

¹ Детальніше див.: Лоскутов Т.О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану [5].

дарту «незалежності та безсторонності». Оскільки вказані процесуальні норми надають можливість керівнику органу досудового розслідування та керівнику органу дізнання свавільно впливати на перебіг та результати розслідування шляхом визначення та заміни суб'єкта провадження, що значно може погіршувати або повністю зводити нанівець ефективність розслідування.

Норми п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39 КПК та п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39-1 КПК закріплюють повноваження за керівником органу досудового розслідування та керівником органу дізнання самостійно визначати та відсторонювати відповідно слідчого та дізнавача з власної ініціативи з наступним призначенням іншого слідчого та дізнавача у разі неефективного досудового розслідування, неефективного дізнання [3].

Процесуальна можливість керівника органу досудового розслідування та керівника органу дізнання самостійного впливати на суб'єкта досудового розслідування створює ризик порушення незалежності та безсторонності розслідування. Бо керівник відповідного органу на власний розсуд, без урахування позиції процесуального керівника (прокурора) уповноважений призначати та змінювати суб'єкта досудового провадження у випадку неефективного розслідування.

Окрім того, визначення та заміна суб'єкта розслідування завжди відбувається або в межах одного органу або в межах одного відомства, якому підслідне розслідування певного складу кримінального правопорушення. Це обумовлює вірогідність, що матеріали кримінального провадження отримує слідчий або дізнавач, який є знайомим (а може знаходитись у дружніх відносинах) слідчого чи дізнавача, який попередньо здійснював розслідування обставин кримінального правопорушення. У такому випадку розраховувати на ефективність досудового розслідування важко. З огляду на професійні взаємозв'язки у межах одного органу чи відомства заміна суб'єкта розслідування може не підвищити ефективність досудового кримінального провадження, а, навпаки, може її зменшити.

М.М. Стоянов та В.В. Сидорчук проаналізувавши рішення ЄСПЛ серед ознак незалежності слідчого справедливо називають такі як наявність ієрархічної незалежності слідчого; наявність інституціональної незалежності слідчого; наявність практичної незалежності слідчого [7, с. 409].

Існування законодавчих приписів п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39 КПК та п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 39-1 КПК не сприяє незалежності слідчого у частині ієрархічної, інституціональної та практичної складової. Використовуючи ієрархічну систему підпорядкування в органі досудового розслідування та в органі дізнання, керівник органу досудового розслідування

та керівник органу дізнання можуть негативно впливати на практичну незалежність слідчого шляхом його визначення та заміни у конкретному кримінальному провадженні.

За такої правової регламентації важко визнати якісним нормативне забезпечення стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність», що негативно може позначатись на ефективності досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Як вже зазначалось вище вимога ефективного досудового розслідування має бути дотримана у період воєнного стану. Ніякі дефекти норм кримінального процесуального законодавства не повинні обмежувати реалізацію стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність». Тому для покращення нормативного забезпечення стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність» необхідно змінити законодавчі приписи щодо можливості керівника органу досудового розслідування та керівника органу дізнання визначення та заміни суб'єкта розслідування.

Висновки. Проведений аналіз положень кримінального процесуального законодавства та наукових поглядів щодо правового регулювання стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану свідчить про існування проблем нормативного забезпечення таких стандартів.

Проблемою нормативного забезпечення стандарту ефективного досудового розслідування «оперативність» є недосконале правове регулювання початку досудового розслідування у період воєнного стану.

Недоліком законодавчого забезпечення стандарту ефективного розслідування «зразкова сумлінність» є дефектна нормативна регламентація строків досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану.

Проблемним питанням щодо нормативного забезпечення стандарту ефективного розслідування «незалежність та безсторонність» є зміст процесуальних норм, що регулюють можливість керівника органу досудового розслідування та керівника органу дізнання визначати та замінювати суб'єкта розслідування.

Для вирішення проблем нормативного забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану необхідно внести зміни та доповнення до положень кримінального процесуального законодавства.

Подальшими перспективами дослідження в даному напрямку можуть бути наступні: визначення особливостей правової регламентації участі неповнолітніх у досудовому розслідуванні в період воєнного стану; розгляд проблем нормативного регулювання залучення перекладача під час досудового розслідування в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. 263 с.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Алексахін проти України» від 19 жовтня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Лобойко Л. М. Щодо підстав і моменту початку досудового розслідування. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 108–110.
5. Лоскутов Т.О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. №2 (79). С. 11–18.
6. Федорів О.М. Стандарт ретельності (сумлінності) розслідування жорстокого поводження (ill-treatment) у практиці ЄСПЛ і його реалізація в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 1. С. 114–122.
7. Стоянов М.М. Сидорчук В.В. Ознаки процесуальної незалежності слідчого у практиці ЄСПЛ. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнародно-наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 407–410.